

SOBRE OS FLUXOS DE COMUNICACIÓN E A IDENTIDADE CULTURAL

1. *A cuestión da comunicación internacional ata o informe MacBride.*

Durante as dúas décadas seguintes á segunda guerra mundial, foi presuposición frecuente dos estudosos e asesores de comunicación dos países chamados occidentais que o incremento de libre circulación da información e o crecemento cuantitativo de medios contribuiría a activar funcións sociais promotoras do desenvolvemento económico e social. Tal era o presuposto das obras de Lerner (1958), Pye (1963) e Wilbur Schramm (1964), que guiaron boa parte das iniciativas nacionais e internacionais no eido da comunicación. Tamén durante esas dúas décadas, as políticas da UNESCO foron asistemáticas, orientadas cara a transferencia de técnicas e de modelos comunicativos dende as sociedades industriais (e moi nomeadamente dende os Estados Unidos de América) ás chamadas sociedades en desenvolvemento.

Algúns analistas advertíronnos das estratexias de colonización económica e cultural que se desenvolven tralo espellismo dos chamados *mass media* (Murciano 1982: 371). Xa dende a fin dos anos sesenta, viñeran criticándose os efectos dos medios sobre as chamadas sociedades periféricas (pomos por caso, na obra de A. Pasquali). Un certo número de académicos empezou a estudar as relacións de dependencia e a ollar con cautela os estudos unicamente cuantitativos e defensores a ultranza da “modernización”.

No ano 1968 a UNESCO iniciou un plano de investigación a longo prazo. Entre o vinte e o trinta de xuño de 1969, celebrouse en Montréal unha reunión para informar do curso das investigacións. Participaron nelan J. Halloran, G. Maletzke, K. Nordenstreng e D. Smythe. As consideracións da reunión plasmáronse no libro de J. D. Halloran *Mass Media and Society*, (Paris, UNESCO, 1970). Os expertos queixáronse de que no espazo internacional a comunicación fose só comunicación nun único sentido, “comunicación unidireccional”. Indicaron tamén que decote as informacións dedicadas a países chamados subdesenvolvidos estaban moi determinadas polo punto de vista de xornalistas de países ricos, dando pé a malos tópicos e falsas imaxes dos países menos ricos¹. O texto de Halloran indicaba tamén o risco de que as institucións e dinámicas da comunicación poidan modificar ou desprazar valores culturais, secomasí desencadear problemas para a comprensión mutua das nacións. O grupo de Montréal indicou tamén que os resultados das investigacións de ámbito internacional haberían de ter carácter normativo.

Antes de continuar expondo a preocupación de certos investigadores pola dependencia informativa, cómpre lembrar que, na altura dos anos setenta, o noventa por cento da información internacional que logo se refacía ou adaptaba en moitos xornais e medios de grande tirada era a controlada por só catro axencias: United Press International, Associated Press, Reuter e France Press. Os analistas críticos non só se preocuparon da centralización da información, senón tamén da frecuencia das omisións e falseamentos nas noticias de axencia.

Dende a fin dos anos sesenta, foron cada vez máis os estudosos que mantiveron que a dependencia cultural e informativa desequilibra a circulación de información internacional. O estadounidense Herbert I. Schiller criticou dende a segunda metade dos anos sesenta a doutrina da libre circulación da información e a comunicación que contribuíu a crea-la estrutura de dependencias da comunicación internacional. Segundo Schiller, a doutrina do *laissez faire* foi a que lle conviña a esferas dirixentes estadounidense despois da segunda guerra mundial, cando o pulo do capital norteamericano requería máis liberdade de acción internacional. De par das premisas de liberdade para os movementos de capital e mercaderías, cumpría algunha doutrina similar na esfera da cultura e a comunicación. Ó abeiro do consenso liberal da postguerra, non foi difícil atopar apoio internacional para a doutrina en novos organismos, apoio como o que deron a UNESCO en 1946 e a ONU en 1948.

Andando o tempo, despois do período das liberacións nacionais e descolonizacións dos cincuenta e sesenta, moitos países trataron de descoloniza-la información e de intervenir no espazo informativo internacional coa creación de normativas correctoras e progresistas.

¹ Sobre as limitacións e propensións dos correspondentes véxanse tamén dous artigos de Ulf Hannerz (1998^a, 1998^b) e, do mesmo autor (Hannerz, 2004) o libro verbo do traballo dos correspondentes internacionais. Cf. U. Hannerz “Other Transnationals: perspectives gained from studying sideways”, *Paideuma*, 44: 109-23”; U. Hannerz “Of correspondents and collages” *Anthropological Journal of European Cultures* 7: 91-109. Tamén de Ulf Hannerz o libro *Foreign News*; U. Hannerz, *Foreign News*. Chicago, University of Chicago, 2004.

No cuarto cumio de xefes de estado de países non aliñados², celebrado en 1973 en Alxeria, falouse na posibilidade de desenvolver o que habería se-la *Nova orde internacional da comunicación e a información* (tal é a orixe do tópico que aínda hoxe é crucial e pouco determinado). En mil novecentos setenta e cinco creouse un “pool” composto por dez axencias de prensa de países non aliñados. En mil novecentos setenta e seis, en Túnez, no simposio de países non aliñados, abordouse a cuestión da descolonización da información. No quinto cumio de países non aliñados, celebrado en Colombo en 1976, declarouse que para adquirir independencia política e social é necesario o dereito a informar e ser informados obxectiva e correctamente. Tamén no cimo de Colombo, recomendouse establecer estratexias de cooperación dos países chamados do sur para desenvolver estruturas alternativas e fundadas en estruturas de comunicación nacionais autosuficientes. Desafortunadamente, o criterio de cooperación internacional chocou co confrontamento simplista entre este e oeste, trasposto ó confrontamento entre a cuestión da soberanía dos estados na determinación das políticas nacionais e internacionais de información e comunicación e, por outra banda, o criterio de cooperación quedou amortecido pola pouco específica doutrina da libre circulación de información.

Na decimonovena conferencia xeral da UNESCO, celebrada en Nairobi en 1976, discutiuse sobre os principios xerais que haberían rexe-la información internacional. A discusión foi, dalgún xeito, unha caste de reformulación da proposta soviética de 1970 e 1972 verbo dos dereitos dos gobernos a rectificar informacións erróneas e a prohibición de mensaxes racistas, bélicas e segregacionistas. Na reunión de Nairobi confiouse ó director xeral da UNESCO, Amadou Matar M’Bow, a creación dunha comisión para o estudo da comunicación internacional. A comisión creouse en 1977. Formárona 16 membros de distintos países entre os cales estaban Gabriel García Márquez e o chileno Juan Somavia. O presidente da comisión foi o irlandés Séan McBride. A comisión elaborou un informe que adoita coñecerse co nome de informe McBride. Publicouse en forma de libro co título. “Un mundo só e moitas voces” (México-París, F.C.E.-UNESCO, 1980).³

O informe Mc Bride componse de cinco seccións. A primeira, titulada *Comunicación e sociedade*, expón algúns conceptos para analiza-la relación entre as dinámicas da comunicación e a organización social. A segunda parte, titulada *A comunicación hoxe*, tentou describi-las características estruturais da comunicación pública a fins dos anos setenta. No derradeiro capítulo da segunda parte, téntase describir por medio de comparacións cuantitativas as desigualdades de estruturas de comunicación en espazos rexionais, nacionais e internacionais. O terceiro capítulo, titulado *Problemática: preocupacións comúns*, aborda problemas institucionais e profesionais dos xornalistas. A cuarta parte, titulada *Cadro institucional e profesional* trata nos dereitos dos xornalistas e nas diferentes situacións dos profesionais en distintos países, apuntando tamén cuestións de interese como é o caso da función das investigacións xornalísticas e os códigos de conducta. A parte quinta e final do informe, titulada, *A comunicación mañá* componse de oitenta e dúas recomendacións para o desenvolvemento da comunicación e dunhas indicacións finais para o desenvolvemento de estudos.

Paga a pena lembrar algunhas das indicacións do informe MacBride, pomos por caso as dúas da páxina 434:

- a) Xa non se pode seguir considerando a comunicación a xeito de servizo accidental, e deixar que se desenvolva ó azar. O feito de reconece-las súas posibilidades supón xustifica-la formulación por tódalas nacións, e en particular polos países en desenvolvemento, de políticas de comunicación globais, ligadas a obxectivos xerais de carácter social, cultural, económico e político e fundadas en consultas interministeriais e interdisciplinarias que entrañen ampla participación pública. A finalidade debe consistir en aproveita-la capacidade específica de cada forma de comunicación, dende as de carácter interpersoal e tradicional ata ás máis modernas, en facer que os homes e as sociedades sexan conscientes dos seus dereitos, en harmoniza-la unidade coa diversidade e en fomenta-lo desenvolvemento dos individuos e mailas comunidades no marco máis amplo do desenvolvemento nacional, nun mundo interdependente.

² Aijaz Ahmad (1992) expuxo criticamente a xénese da noción de “países non aliñados” nunha interesante síntese histórica. Cf. A. Ahmad, “Three Worlds Theory: End of a Debate” en *In Theory. Classes, Nations, Literature*. Londres, Verso, 1992, pp. 287-318.

³ Poden lerse reflexións recentes sobre a importancia do informe McBride, amais de defensa dos seus argumentos, no libro editado por C. R. Vincent, K. Nordenstreng e M. Traber (1999). Cf. Vincent, C. R.; Nordenstreng, K. e Traber, M. R, *Towards Equity in Global Communication. McBride Update*. Cresskill (NJ), Hampton Press, 1999.

Véxanse tamén o número monográfico de revista *Quaderns del Consell de l’Audiovisual de Catalunya* adicado ó XXV aniversario do informe McBride. Cf. *Quaderns del CAC*, n. 21, gener-abril 2005.

- b) Como a lingua encarna a experiencia cultural dun pobo, cómpre desenvolver cada unha delas de xeito que satisfagan as complexas e múltiples esixencias da comunicación moderna. As nacións en desenvolvemento e mailas sociedades plurilingües deben formular políticas lingüísticas que faciliten o progreso de tódalas linguas nacionais, aínda que resulte necesario escoller unha ou varias delas para usalas máis amplamente na comunicación, o ensino superior e administración. En certos casos, pode xurdir tamén a necesidade de adaptar, simplificar e normaliza-los tipos de escrita, secomasí de concibir teclados de máquinas de escribir, dicionarios e instrumentos modernos de estudo das linguas e de transcribi-los textos literarios ás linguas nacionais máis difundidas. Habería que pensar na posibilidade de proporcionar interpretacións simultáneas e medios de tradución automáticos. Actualmente, están a se facer diversos experimentos encarreirados a facilita-la comunicación transcultural superando os obstáculos lingüísticos.

Na páxina 442, o informe MacBride advertía

27) A concentración das técnicas de comunicación nun número relativamente reducido de países desenvolvidos e nas empresas transnacionais trae consigo situacións de monopolio práctico neste campo. Por mor de contrarresta-las tales tendencias, débense tomar medidas nacionais e internacionais, entre elas a reforma da lexislación e a formulación de acordos internacionais relativos a estes temas, tamén se deben establecer leis e convenios en materia de patentes.

A comisión MacBride escribiu que é necesario modifica-la situación de dependencia cultural que padecen moitos países xa desenvolvidos ou aínda en desenvolvemento. Na páxina 442 pode lerse:

Recomendamo-lo seguinte:

28) Procede formular políticas culturais nacionais encamiñadas a fomenta-la identidade e a creatividade culturais, recorrendo para iso ós medios de comunicación social. Tales políticas deberían entrañar directrices que salvagarden o desenvolvemento cultural nacional á vez que facilitan o coñecemento das demais culturas. Cada cultura realza a súa propia identidade comparándose coas outras.
(1)

- (1) Comentario de Séan MacBride: "Quero engadir que, debido á importancia cultural dos valores espirituais e relixiosos e tamén para restaura-los valores morais, en tódalas directrices relativas á formulación de políticas deberíanse ter en conta as crenzas e tradicións relixiosas."

29) Procede formular directrices adaptadas ás normas e prácticas nacionais e relativas ó contido da publicidade, secomasí ós valores e actitudes que fomentan. Tales directrices deberán ser compatibles coas políticas nacionais de desenvolvemento e cos esforzos encamiñados a conserva-la identidade cultural. Verbo do devandito, cabería crear diferentes dispositivos (comisións de usuarios e comité de exame das reclamacións, pomos por caso) para ofrecerlle ó público a posibilidade de reaccionar contra a publicidade que considera inapropiada.

Xeito de reduci-la comercialización da comunicación

Os efectos sociais da comercialización da comunicación constitúen un tema esencial de preocupación na formulación de políticas e na adopción de decisións por parte de organismos públicos e privados.

Recomendamo-lo seguinte:

31) Ten que ser posible dá-la preferencia, no fortalecemento dos sistemas de comunicación, a formas non comerciais de comunicación social. A promoción destes tipos de comunicación debería estar ligada

ás tradicións, á cultura, ós obxectivos de desenvolvemento e ó sistema sociopolítico de cada país. Igual ca no sector da educación, poderíanse asignar fondos públicos a tal fin.

32) Mesmo recoñecendo a necesidade de que os medios de comunicación sociais equilibren ingresos e gastos, habería que busca-lo xeito de reduci-los efectos negativos que poden te-las consideracións comerciais e financeiras sobre a organización e o contido das correntes nacionais e internacionais de comunicación. (*)

(*)Comentario de Elie Abel: “A Comisión non dispuxo en intre ningún de probas que corroboren a idea de que as consideracións comerciais exercen necesariamente efecto negativo sobre as correntes de comunicación. Por contra, gabou o valor do que dá mostras o xornalismo investigador que só poderá ser sostido por uns órganos de información independentes, que para sobrevivir necesitan implantarse no mercado, máis ca se congraciara cos líderes políticos. Cónstalle tamén á comisión que os mecanismos de mercado desenvolven hoxe un papel de importancia crecente, mesmo nas chamadas economías planificadas.

33) É posible mellora-las estruturas actuais de financiación dos órganos de información somesas ás exigencias do mercado. Verbo diso, procede emprender estudos sobre o xeito de modifica-la importancia relativa do volume de publicidade con respecto ós custos, a política de prezos, as contribucións voluntarias, as subvencións, as taxas e outros medios de financiación con obxecto de promove-la función social dos órganos de comunicación social e aumenta-los servizos que prestan á comunidade.

2. *Crítica do informe MacBride.*

As limitacións do informe MacBride débense nomeadamente á imprecisión das xeralizacións. O MacBride é un informe suxestivo, honesto e cheo de indicacións proveitosas para calquera xornalista, pero por veces pode producirllo-vágado de ollar de súpeto un cavorco dende o cimo dun monte. Podería dicirse que a parte primeira é inconsistente, pois non explica as causas históricas das estruturas de dependencia internacionais, e case dá nunha caste de “fenomenoloxía da dependencia”. Non se expón método ningún para a análise da sociedade e non se indica logo ningunha caste de causa, ou de multicausalidade, que determine ou sobredetermine as diferentes relacións de dependencia.

Quizais na altura de hoxe un dos aspectos que máis chamen a atención ó repasa-lo crucial informe MacBride é que non reparase particularmente nas chamadas “novas técnicas” de información e comunicación, malia poderen ser unha forma de novo colonialismo (Herbert Schiller publicara no boletín da UNESCO en 1978 un artigo moi claro verbo desta cuestión, titulado *Información por computadora. Para quén e a para qué*)⁴.

O informe MacBride desenvolveu o tópico da *Nova Orde Internacional da Comunicación*, mais non fixo ningunha caste de propostas para tal nova orde internacional nin para potencia-las políticas nacionais de comunicación que deben conducir cara a ela. Tal caste de propostas si se fixeron no documento publicado despois da reunión de países non aliñados celebrada en Bagdad en xuño de 1980, titulado *Resolutions of the Fourth Meeting of the Intergovernment Coordination Council of the Non-Aligned Countries*.

Malia estas críticas, convén lembrar que o informe MacBride valeu ben para volver pór na mesa a cuestión da desigualdade de estruturas e fluxos de información e comunicación e para salienta-la importancia de tales estruturas e fluxos na organización e reprodución social. O informe MacBride é por veces impreciso e outras veces arbitrario, (pomos por caso á hora de considerar países desenvolvidos no que atinxe á dinámica da comunicación a todos aqueles nos que se vendan dez xornais e haxa cinco aparellos de radio e dous televisións por cada cen habitantes) mais, sexa como for, as restras de cifras que nos ofreceu axudan a ter en conta as grandes diferencias sociais que a comunicación pode xerar ou contribuír a acelerar.

3. *Desigualdade das estruturas de comunicación*

⁴ Un estudo interesante e sintético verbo de Internet nun país pequeno é o de Miller e Slatter (2003). Cf. D. Miller e D. Slatter “Ethnography and the Extreme Internet” en Th. Hylland Eriksen (ed.) *Globalisation*. Londres, Pluto Press, 2003, pp. 39-57.

No remate da segunda parte do MacBride trátase nas disparidades das estruturas de comunicación tanto dentro dunha rexión ou dun país coma no ámbito internacional. Lémbrenos que hai países pobres nos que o aumento da produción é máis lento có demográfico. Tamén se indica que en moitos países pobres e en desenvolvemento as emisións de televisión só chegan ás cidades e ós arredores, que moitas zonas rurais non teñen teléfono (como era o caso de Galicia ata a década de 1980) e que nove de cada dez exemplares de prensa se venden nas cidades. Indícase que en moitos destes países o contido dos programas de televisión pode resultar totalmente alleo ós receptores. Segundo o anuario estatístico das Nacións Unidas de 1977, un estudo levado a cabo en 91 países en desenvolvemento indicou que a proporción de programas de televisión importados oscilaba entre o 30 e o 75%, mais o promedio era do 55%. Por veces a disparidade dáse no interior do país. Un estudo da UNESCO feito en 1978 en Afganistán indicaba que o 87% das noticias referíanse a acontecementos da capital. Por outra banda, o informe MacBride indicaba que en moitos países en desenvolvemento gran parte das informacións sobre innovacións técnicas non chegan a quen as necesita.

Ó respecto do tratamento de minorías, o MacBride lembra un estudo do ano 75 no que se indica que as minorías étnicas do Brasil só dispoñen do 0,46% do tempo de emisión. O MacBride indicaba tamén que en Europa había cinco países con menos de 10 teléfonos por cada dez habitantes, en Australia había 180 comunidades aborixes sen teléfono e 105 sen aparello de radio ningún. Por mor de salienta-las disparidades en estruturas de comunicación, o informe MacBride indica que en Estados Unidos de América só o trece por cento das poboacións teñen máis dun xornal (aproximadamente, tres de cada cen cidades). O MacBride indicaba que nos países industrializados algúns aspectos da estratificación social ou factores tales coma a nacionalidade, o emprego ou a situación xeográfica fai que algúns grupos viren “desherdados da comunicación”.

O informe MacBride usa por veces a retórica numérica con algún acerto. Por mor de nos dar unha impresión xeral das desigualdades nas estruturas de comunicación, dí que os chamados países en desenvolvemento de África, Asia e América latina teñen tres cuartas partes da poboación mundial, mais só dispoñen da metade de cabeceiras de xornais, cabeceiras que sumaban só a cuarta parte da tiraxe mundial. A tiraxe media era dun exemplar por cada tres persoas no norte de América, máis só dun xornal por cada noventa habitantes en África e dun por cada quince en Asia. Verbo da India, dísenos que tiña 835 xornais concentrados case só en cidades e cunha tiraxe de dezaseis exemplares por cada mil habitantes. A fins dos setenta había oito países africanos e tres árabes nos que non se editaba xornal ningún. Lémbrenos tamén que en moitos países en desenvolvemento os xornais de provincias ou cidades pequenas só saen unha vez por semana. De por parte, na altura de fins dos setenta, só tres cuartas partes dos países africanos e o sesenta por cento dos africanos tiñan emisoras de televisión, pois para moitos países era gasto inxustificable (a porcentaxe de países en desenvolvemento con emisoras de televisión de cor era aínda moito menor).

CONSÚLTESE O CADRO SOBRE DISPARIDADES DE COMUNICACIÓN DA PAXINA 225.

O informe MacBride indícanos tamén que, canto máis complexa é a técnica, máis grande adoitaba se-la disparidade das estruturas de comunicación que se podían atopar en distintos países. Dise que o noventa e cinco por cento da capacidade computadora do mundo (medida polo valor comercial) localizábase nos países desenvolvidos e que a disparidade ía en aumento.

O informe da comisión MacBride non dá no determinismo técnico, pois advirte: “abofé que as infraestruturas só serven para ofrecer oportunidades. Para que os individuos poidan aproveitálas cómpre que os prezos sexan asequibles. O mellor método consiste en medi-lo prezo en horas de traballo. O prezo dunha subscripción anual a un xornal equivale a 22 horas de traballo nos Estados Unidos de América, 45 en Francia e 150 en Brasil. Un receptor de radio custaba de cinco a doce horas de traballo en Estados Unidos de América, trinta en Francia, 207 en Brasil e 357 en China. Un receptor de televisión en cor supuña 87 horas de traballo en Estados Unidos, trescentas en Francia, e mil cincocentas vinte en Brasil. Tamén en Brasil, o prezo dun receptor de tele en branco e negro equivalía a catrocenas noventa e unha horas de traballo, mais en China un receptor de branco e negro equivalía a setecenas cincuenta horas de traballo.

Outra comparanza do informe MacBride é a da proporción entre receptores de televisión e número de habitantes en distintas zonas do mundo. En Estados Unidos de América había un televisor por cada dous habitantes, en Europa e na Unión de Repúblicas Socialistas Soviéticas un por cada catro, en América latina un por cada doce, en Asia e nos países árabes un por cada corenta habitantes, en África un por cada cincocentos habitantes. Amáis destes datos imprecisos mais esclarecedores verbo dos aparellos de recepción, indicábase que os países desenvolvidos ocupaban o noventa por cento do espectro radioeléctrico e espazo orbital dos satélites de comunicación e tamén tiñan máis número e potencia de

emisoras. Sexa como for, compre lembrar que a dotación de estruturas de transmisión non garante a satisfacción das necesidades culturais e sociais de país ningún. Verbo desta cuestión é moi pertinente o ensaio de Raymond Williams (1983) *Culture and Technology*⁵, onde se expón que se poden usar técnicas moi sofisticadas para difundir cultura de lixo e, por outra banda, técnicas moi sinxelas e asequibles para difundir alta cultura.

A segunda parte do informe MacBride conclúe indicando que os países chamados en desenvolvemento non só han aspirar a reduci-la disparidade cuantitativa de estruturas e de produtos, senón que han de pensar na autonomía informativa e formular políticas de comunicación. Tódolos países, logo os ricos tamén, han aceptar que a dinámica internacional da comunicación evolucione atendendo á independencia das decisións, á diversidade das sociedades e á participación democrática.

4. A problemática da comunicación segundo o informe MacBride

Da terceira parte do informe MacBride, cabe salienta-las consideracións relativas ós defectos de circulación da información. O informe dicía que á fin dos setenta había cada vez máis posibilidades de recibir información, pero decote se esquecía que na *Declaración Universal de Dereitos Humanos* se afirma o dereito a investigar e difundir informacións e opinións. Tamén se di que hai exceso de leis sobre difamación e que a difusión de informacións adoita ser obxecto de restricións importantes: segredo oficial, información considerada reservada ou silenciada por motivos de “seguridade”, etc. O MacBride indica que, malia o dereito dos Estados a que a información relativa a defensa nacional non pase ó dominio público, cómpre constatar en qué casos se abusa das leis cando se estende a aplicación á información de carácter político, á información relativa á técnica ou á industria ou, peor aínda, á expresión de opinións.

O informe MacBride indicaba que a censura era unha práctica moi xeralizada e distinguía diversos tipos de censura: previa, posterior á publicación, posterior á distribución, instrucións do goberno sobre o xeito de presenta-las noticias, lista de temas ou textos prohibidos, fiscalización de crónicas extranxeiras, supresión ou confiscación de instalacións, boicot a autores ou prohibición de manuscritos e mesmo expulsión de membros de asociacións xornalísticas (prohibición do carnet).

Verbo da censura, aclárase que non só a practican as autoridades estatais. Indícase que os monopolios da comunicación practican a censura ou dan en cousa parecida, porque os monopolios, aínda no caso de que non abusen do poder, non poden ofrecer tódolos datos nin chegar a tódalas fontes das sociedades; de por parte, a concentración da propiedade adoita homoxeneiza-las formas das reportaxes e as editoriais de xornais e medios nominalmente distintos.⁶ Tamén na parte dedicada á problemática dos medios, indicáase que as minorías non adoitan ter información, pois os medios funcionan xeralmente sen ter en conta as necesidades de moitos grupos sociais. A dinámica comercial exclúe a moitos grupos sociais da acción comunicativa. O informe MacBride pono claro ó dicir que as taxas dos servicios de axencias –mesmo as dos boletíns de prensa– eran caras de máis para a prensa media dos países en desenvolvemento, atranco que se veu engadir ó grande incremento do prezo do papel entre 1970 e 1977. O informe MacBride lembraba que moitos dos gobernos que facían repartos de papel entre os medios ou concedían subvencións para a adquisición de tal material podían dar por veces en discriminacións ilexítimas.

O informe MacBride, un pouco ó xeito do ensaio de Isaiah Berlin sobre os dous conceptos da liberdade, indica que pode haber dúas defensas da libre circulación da información. Dise: “Procede facer distinción... (...)...entre os que defenden a “liberdade de circulación” sen intención ningunha de monopoliza-la circulación de información e os que están decididos a manter e estende-la súa posición de monopolio e o *statu quo* da comunicación internacional e a utiliza-la doutrina da “libre circulación” para contrarresta-las críticas dos países en desenvolvemento.” O informe MacBride inclúe nunha nota a pé de páxina a seguinte declaración feita en xuño de 1979 por quen era director xeral da axencia Reuters, Gerald Long: “...as aspiracións dos países que consideran que as noticias que se refiren a eles son ruíns e insuficientes e non teñen posibilidades suficientes de ser coñecidas polo resto do mundo... Son totalmente lexítimas. Moitas das súas queixas están xustificadas, e incúmbenos a todos o deber de axudar a cumprir

⁵ Hai versión castelá, incluída no libro editado co título *Hacia el año 2000*, editado en Barcelona na colección Crítica da Editorial Grijalbo.

⁶ Véxase Daniel C. Hallin, “Commercialisation of News and Current Affairs”, en J. Sinclair e G. Turner (eds.), *Contemporary World Television*, Londres, British Films Institute, 2004, pp. 13-16 (en apéndice).

tales aspiracións. Concordo con eles e afirmoo sen reservas.”⁷ O informe cita tamén a declaración de Nova Delhi de xullo de 1976 sobre a circulación de información: “Tal como é actualmente, a circulación mundial de información caracterízase pola insuficiencia e os desequilibrios graves. Os medios de comunicación e información están concentrados nalgúns países. A inmensa maioría dos outros vense obrigados a recibir pasivamente información difundida a partir dun pequeno número de centros. En tal situación, na que os medios de comunicación están dominados e monopolizados por uns poucos, a liberdade de información acaba significando a liberdade que teñen eses poucos para propagar información do xeito que lles convén e, igualmente, a privación práctica do dereito a informar e a ser informado dun xeito obxectivo e exacto para os demais.”

Á vista de tales condicións, a comisión MacBride propuña: establecer acordos entre países non aliñados para que as noticias que os atinxen teñan máis difusión, procurar acadalo interese dos xornais máis importantes dos países industrializados, creación de centros de recursos para o intercambio de noticias, programas de televisión, filmes, etc. en África e Asia, incrementa-la cooperación rexional, mante-la publicación dun suplemento dedicado ó desenvolvemento da nova orde económica internacional por parte de dezaseis xornais no mundo desenvolvido (no que participaron *El País*, o *Excelsior* e *Le Monde*), desenvolvemento de planos de cooperación técnica e educativa, desenvolvemento de seminarios interprofesionais sobre asuntos da caste da nova orde internacional da comunicación e das relacións internacionais.

O MacBride subliñou as contradicións frecuentes nas conferencias internacionais sobre informática, di “nas conferencias sobre cooperación internacional en materia de informática e redes de transmisión de datos, os representantes de certos países que son decididos defensores da libre circulación de noticias amósanse decote moi reacios a autorizar que se comparta información de orde científica e técnica, declarando que os acordos bilaterais son, en xeral, preferibles ós internacionais. Secomasí, no tocante á xeralidade da circulación fóra das súas fronteiras, indican que os seus países teñen poucos medios de acción para amplia-lo acceso ós datos, xa que o seu goberno non controla de xeito ningún as empresas ou institucións privadas que os posúen. (Velaí o reverso do argumento segundo o que os gobernos teñen dereito soberano de control sobre a información que entra ou sae do país). Debido a isto, é moi frecuente que só algúns privilexiados teñan acceso a datos comerciais moi valiosos: información sobre patentes e produtos novos, análises de mercados, previsións dos prezos e das ofertas, movementos financeiros e monetarios, amais de resultados das investigacións industriais.” (MacBride, p. 251)

Outro do problemas fundamentais expostos na terceira parte do informe MacBride é a chamada “circulación de sentido único” da comunicación. O informe di que os vínculos entre os países en desenvolvemento, amais de recentes, son aínda elementos superviventes do anterior período colonial (ponse por caso que os medios de comunicación de Kenia se interesaban máis por Tanzania cá polo Zaire e os de Nixer publicaban moitas máis noticias dos países veciños de fala francesa cá de Nixeria. Tamén no tocante á circulación de noticias internacionais, indicábase que o oitenta por cento delas recibíanse despois de ser concentradas e escolmadas en Londres, Nova York e París. O informe MacBride recoñecía que era difícil dar cifras ou tendencias universais sobre as correntes ou fluxos de noticias, mais as grandes axencias só dedicaban entre un dez e un trinta por cento das noticias ós chamados países en desenvolvemento.

A respecto da información internacional, o informe apuntaba que os xornais sensacionalistas, a diferenza dos de calidade, publican poucas noticias do extranxeiro cando non se trata informacións sensacionalistas ou ligadas a persoeiros. A comisión recomendaba que os directores e redactores dos medios cambiasen este tipo de rotinas informativas. O informe MacBride matía que o fluxo ou circulación de sentido único amosábase na elección de temas, nos xuízos intrínsecos das presentacións e nos temas implícitos ou marcos de interpretación das informacións, mais tamén na selección de libros traducidos e na música difundida polas emisoras de radio.

Na páxina douscentos vinte e cinco do MacBride cítase un estudo sobre a circulación de noticias realizado en Venezuela en 1977 e díse que nun día o país recibiu 1360 noticias procedentes de fontes exteriores, das que o 20´44% (278 noticias) procedían de Estados Unidos de América; ese mesmo día, os dez correspondentes de axencias que traballaban en Venezuela exportaron 71 noticias, das que só 20 chegaron ás axencias estadounidenses (16 aceptadas e difundidas por UPI e 4 por AP). O estudo indica que por cada cen noticias recibidas dos Estados Unidos de América, Venezuela non enviaba máis ca sete, polo conducto de AP e UPI. Máis significativa é a indicación de que nese mesmo día as noticias nacionais publicadas polos xornais venezolanos eran só o 5% das internacionais. O estudo amosa logo como os medios poden estar noi despegados do entorno social.

⁷ En sintonía coa apreciación de Gerald Long, véxanse as recentes consideracións críticas de Hannerz (2004) sobre as tópicas superficiais e fatalistas coas que se informa, mesmo durante décadas, de países ou grandes zonas xeográficas (de África, pomos por caso). Cf. U. Hannerz, *Foreign News*. Chicago, University of Chicago, 2004, pp. 102-146.

Tamén na terceira parte, o informe MacBride lembra que hai moitos países nos que ningún medio ten correspondentes internacionais e, amais, acontece decote que as noticias das axencias extranxeiras recíbense por contrata do goberno (que pode logo censura-la distribución de certos contidos). Esta indicación da “filtración censora” foi obxecto dun comentario particular da representante canadense Betty Zimmerman que se reproduce na páxina 256 e di: “É unha situación pouco corrente no caso dos organismos de televisión que conseguen grande cantidade de información gracias ós intercambios entre as unións rexionais de radiodifusión. Algúns grandes organismos de radiodifusión manteñen tamén correspondentes permanentes en moitas partes do mundo.” O comentario de Betty Zimmerman é particularmente pertinente para esclarece-los beneficios dos servizos públicos de información e comunicación.

O informe MacBride indicaba que para as grandes axencias de noticias os beneficios das exportacións ó terceiro mundo son marxinais e que as investigacións sobre a desigualdade informativa non son tan necesarias para amosa-lo palpable desequilibrio informativo coma para perfeccionar e aquilata-la análise cualitativa, por mor de chegar a algunha percepción máis clara dos aspectos culturais, sociais e políticos máis importantes da circulación en sentido único.

O informe MacBride expón que o desequilibrio das correntes de información ten por veces orixe nos propios países en desenvolvemento, pois a polarización de moitas sociedades entre minorías selectas e masas (ou entre minorías ricas e o resto da poboación) limita as actividades de comunicación xeral e diminúe a oferta e demanda no chamado “mercado da información”. Amais, nos países en desenvolvemento, a pobreza de infraestruturas e a escaseza de recursos financeiros e profesionais crea insuficiencias e desequilibrios que se plasman nas correntes internacionais de noticias, mensaxes e produtos culturais que os países chamados en desenvolvemento poderían difundir nos países desenvolvidos.

O informe MacBride mantén que a comunicación non debe considerarse ó xeito dunha actividade de produción coma calquera outra, pois “afecta profundamente ó marco psicolóxico e social no que vive a xente”. O informe di que o estudo do sector da comunicación non debe reducirse á descrición de noticias e datos, senón tamén analiza-los tipos de feitos e marcos de interpretación segundo os cales se pretende comprende-la realidade. Se os asuntos das noticias e os marcos de interpretación dos asuntos son importantes para a correlación social, non pode ser que algúns países sexan “só consumidores” de noticias e información. Verbo disto, a comisión MacBride expresaba o desexo de que se encomendasen traballos ós xornalistas do chamado “terceiro mundo”. Por outra banda, os xornalistas dos países menos ricos ou dotados de infraestruturas deben esforzarse en informar e difundir reportaxes sobre os seus países, deben contribuír a rebater prexuízos. O MacBride mantivo que os xornalistas dos chamados países do terceiro mundo deben ter ocasións máis frecuentes de informar e interpretar asuntos internacionais dende os seus puntos de vista.

O informe MacBride criticou a chamada “comunicación vertical” dicindo que o traballo dos xornalistas non consiste só en interesar ó público, senón en fomenta-lo seu acceso e participación (unha parte importante do labor profesional é, logo, crear novas concepcións ou mentalidades da comunicación social, abrir alternativas ó xeito de circulación da información que para algúns parece a única posible: a circulación de mensaxes non diversificadas, anónimas, unidireccionais e verticais). O informe MacBride repite palabras de Régis Debray nas que se advirte que o uso excesivo da comunicación unidireccional vertical pode acabar dislocando o funcionamento da sociedade. O texto citado de Debray (*Enseignement et média*, do 1979) di: “Os medios de comunicación de masas aportan imaxes do mundo e debates de ideas a un público máximo, cousa que é moi positiva. Pero non se pode esquecer que aportan tamén a idea que determina a selección, a montaxe e o comentario das ideas, e non se trata dunha idea calquera senón da idea que se fai do mundo o pequeno número dos que teñen o privilexio político e económico de distribuír ideas e imaxes a todo o mundo, con montaxe e comentarios...En troques, o decisivo son as trabas inherentes á índole mesma dos medios de comunicación de masas, que fan que non só sexan sinxelamente vehículos, senón mecanismos mentais...trátase de comunicación sen reciprocidade que, logo entón, habería que cualificar de difusión, xa que non hai retorno ou retroinformación nin intercambio...”

O informe MacBride tratou tamén na cuestión do dominio ou “doma” do mercado. Exponse que a información e maila distracción poden ofrecerse no mercado e que sería van rebelarse contral tal situación pero, a seguir, indicábase que as noticias non son unha mercadería coma calquera outra, “A información é un ben inmaterial e un servizo de grande valor, que procede avaliar en termos sociais e culturais máis ca económicos. Cómpre considerala ó xeito dos “bens tutelares” (esta expresión aplícase ós bens –pomos por caso a educación e mailos servizos sanitarios- que teñen tanta importancia para a sociedade que o suministro non debe depender únicamente das forzas do mercado). Amais, a información é un servizo que ten que existir antes de que poidan producirse e intercambiarse bens en xeral. Tales consideracións

deberían de servir de correctivo á conversión da información nun sinxelo ben de consumo.” (pp. 267-268).

O MacBride fai crítica da publicidade que explota as emocións, simplifica as situacións, explota a angustia e pode crear desconfianza cara ós pais nos nenos.

Na terceira parte do informe MacBride, é tamén salientable a sección dedicada a tratar nas características dominantes do contido da comunicación. Dise alí que “O individuo non pode comprender plenamente os acontecementos e asuntos que o afectan se non se lle proporciona, ó mesmo tempo que os feitos e a información bruta, un volume suficiente de datos explicativos variados e mesmo, se cómpre, discutidos.” O MacBride di logo que a mellora na circulación da información non virá só do incremento de colleita e difusión de noticias, senón da maior exactitude, idoneidade e oportunidade. Ben é certo que na actualidade hai cada vez máis grupos sociais con mellor acceso á información, pero tamén é certo que boa parte das informacións xornalísticas caracterízanse polas lagoas e mailas deformacións. O informe MacBride trata nesta sección das deformacións de contido na circulación de noticias, di que as noticias deben transmitirse rápidamente despois dos acontecementos, ofrecer interese xeral, presentar información que non fora previamente recibida, apartarse da rutina cotiá e conter informacións necesarias para tomar decisións. De por parte, o informe di que, amais de ter en conta as devanditas condicións, cómpre situar os acontecementos para dar lugar á comprensión e interese, “nos países en desenvolvemento, considérase necesario ampliar-lo concepto de noticia, co gallo de que englobe non só ós “acontecementos”, senón tamén os “procesos” enteiros.” (p. 273), cómpre evitar que os criterios de elección das noticias concedan importancia desorbitada ó anómalo nas informacións que tratan do terceiro mundo e, asemade, presten pouco interese ás informacións satisfactorias ou favorables; o informe di tamén que os profesionais non só han difundir reportaxes obxectivos sobre noticias “brutas”, senón tamén comentarios que ofrezan análise e ensino.

O informe MacBride advertía que en moitas noticias, amais de se deforma-lo contido con adxectivacións, informacións falsas ou interpretacións parciais, a dinámica da rutina xornalística fai que por veces a cobertura outorgada a moitos países dea preeminencia a acontecementos sen importancia; verbo disto, pon por caso que as noticias de aspectos parciais se presenten a xeito de todo, as informacións impliquen interpretacións erróneas, e a información anime temores sen fundamento ou esaxerados; entremetres, a dinámica informativa silencia feitos so pretexto de careceren de importancia.

A terceira parte do MacBride trata tamén na cuestión da alienación cultural. Advírtese que o chamado “xornalismo de crise”, a información carregada de tintes dramáticos, pode ter efectos perturbadores sobre a tranquilidade e racionalidade de moito público, pode levar a actitudes pechas e de rexeitamento do mundo exterior ou a reaccións impulsivas nas que non se teñan en conta as verdadeiras causas dos problemas e as frustracións propias. O informe MacBride di que a chamada “industria cultural” non só difunde tópicos, tamén crea e inflúe non só nos individuos, senón nas nacións. Lembra o informe que as nacións non só se enriquecen ó se pechar, senón polo desexo de comparti-las cousas. O informe confiaba en que a circulación internacional da información podería mellorar gracias ás traducións automáticas (cousa que parece un tanto inxenua)⁸. Di tamén que é importante que os individuos non se sintan eivados polas limitacións da lingua materna: “A non ser que os medios usen as linguas dos principais grupos do país, non podería existir un sistema válido de comunicación social, aqueles dos que a lingua fiquen excluída estarán privados do dereito a participar nos asuntos nacionais nos planos cultural, político e social” (P. 282).

O informe MacBride mantén que é crucial o fomento de culturas endóxenas e que “Cando existen tales políticas, cómpre determinar se son unicamente afirmacións optimistas de intención ou instrumentos prácticos, concretos, con alcance, recursos e capacidade de decisión suficiente para a aplicación.” (p. 283).

O MacBride menciona a noción de “vida privada cultural”, exposta nunha nota da páxina 283. Dise alí: “O concepto de vida privada cultural xa está a espertar certa atención e vai adquirir certamente importancia crecente nos dez anos próximos. Significa que culturas eventualmente ricas e intrínsecamente satisfactorias, mais relativamente febles a respecto das culturas contemporáneas, non poden asimila-lo contido de medios de comunicación baratos de produción extranxeira nin producir elas propias materiais que teñan impacto igualmente forte sobre o público. Con outros nomes, este concepto é ben coñecido polos canadenses.” (A fonte do MacBride é un texto de *Instant World*, Information Centre, Ottawa, 1971). Reflexións semellantes ás do informe MacBride son as de Néstor García-Canclini (2004) nas páxinas finais do libro “Desiguais, diferentes e desconectados” onde di que “a globalización desglobaliza”, quere dicir, que a extensión de estruturas de distribución de produtos das grandes corporacións cinematográficas e televisivas (nomeadamente estadounidenses) dificulta a difusión de

⁸ Sobre a contigüencia da tradución e as moitas limitacións das traducións automáticas, véxase, por exemplo, Eco (2003). Cf. U. Eco *Dire quasi la stesa cosa*. Milano, Bompiani, 2003.

produtos de orixes diversas ó valerse de distintas estratexias para saturar e domina-los mercados. García-Canclini indica como nas dúas últimas décadas foi decrecendo progresivamente a difusión de cinema mexicano no propio México, tamén decrecía a difusión de filmes de moitos outros países, pero medraba a difusión dos produtos corporativos estadounidenses. Para expor fenómenos desta caste di que “a globalización desglobaliza”⁹.

O informe MacBride indica como as dinámicas dos medios fan que decote as relacións culturais sexan desequilibradas : “os países desenvolvidos aproveitan o mellor das culturas de países en desenvolvemento (música, danza) e estes reciben o que, segundo tódalas normas obxectivas, pode considerarse o peor que producen.”(p. 284). O MacBride apunta tamén: “Os gustos socioculturais dos países estranxeiros foron extensamente difundidos e son decote coñecidos e admirados por moitos; imítanse e poden chegar a se-la norma de comportamento humano nos países que están expostos a eles. Orabén, a imitación dunha cultura extranxeira non é o mesmo que o verdadeiro desenvolvemento dunha cultura nacional. A imitación pode inhibi-lo desenvolvemento da cultura nacional ó sometela a esquemas internacionais uniformes da cultura de masas.” (p. 285).

APÉNDICE

A comercialización das noticias e actualidades

Daniel C. Hallin

Nas dúas últimas décadas do século vinte, os sistemas de televisión dos máis dos países orientáronse cara a comercialización intensificada. Abandonáronse os monopolios estatais ou de servizo público e introducíronse canles comerciais alá onde non as había; as canles públicas ou estatais privatizáronse; as emisións comerciais desreguláronse en parte; as emisións comerciais transfronteirizas tiveron importancia crecente; medrou o número de canles, intensificando a competición polas audiencias. Estes cambios tiveron impacto profundo nas noticias e nos programas de actualidade, que nos anos sesenta e setenta collían forma debido ó criterio político ou profesional, máis do que por razóns estritamente comerciais. Este cambio deu pé a un debate considerable sobre se a comercialización das emisións de televisión vai potenciar ou reduci-lo papel das noticias televisivas no proceso democrático.

O caso estadounidense

Os Estados Unidos de América tiveron sempre un sistema televisivo nomeadamente comercial, e foi durante moito tempo o principal modelo universal das noticias televisivas comercializadas. Porén, mesmo no caso dos Estados Unidos de América, houbo cambios substanciais que acentuaron a comercialización (Hallin, 2000^a). Nas décadas de 1960 e 1970, as seccións informativas das tres cadeas de televisión principais estaban en boa medida protexidas das presións comerciais e a ética profesional prevalecía, salientando que a responsabilidade dos xornalistas era, para o dicir con palabras das orientacións da CBS verbo de *Novos Modelos e Prácticas*, “o que é importante, máis do que é só interesante”. A ética do profesionalismo e do servizo público desenvolveuse no contexto das emisións oligopólicas reguladas: a lei requería ós emisores comerciais que amosasen estar ó servizo da “conveniencia e necesidade pública”. O investimento de capital nas seccións de informativos era a primeira forma de atender ó requerimento, e cómpre dicir que o oligopolio estable das tres cadeas de televisión facía que non fose difícil asumilo.

⁹ Véxase, García-Canclini (2004: 195-205). Cf. N.García-Canclini, *Diferentes, desiguales y desconectados. Mapas de la interculturalidad*. Barcelona, Gedisa, 2004.

Nos anos setenta as emisoras locais de televisión comezaron a expandi-los servizos informativos, en diferentes condicións económicas. As emisións informativas eran a programación principal das emisoras locais, compúñanas noticias que elaboraban as propias emisoras locais e eran tamén a principal fonte de ingresos de esas emisoras. Entón, rexíñase moito máis polo criterio comercial, e as noticias de televisión local foron as pioneiras de moitas das innovacións de orientación mercantil que logo se espallarían polas noticias das grandes cadeas televisivas. No nivel nacional, a protección ou autonomía das seccións de informativos das grandes cadeas a respecto das presións comerciais viuse abaixo durante os anos oitenta. Houbo nomeadamente dous factores que produciron o cambio: a desregulación das emisións, que fixo do proceso de anovamento da licenza para a emisión unha formalidade e acabou coa necesidade de amosar que os emisores estaban a servi-la “conveniencia e necesidade pública”, e a multiplicación de canles, que intensificou a competición pola cota de audiencia. A comercialización intensificada produciu moitos cambios importantes nas noticias televisivas. As partidas orzamentarias das divisións de informativos recortáronse, cousa que levou, por exemplo, a que o número de correspondentes no estranxeiro se reducise dramáticamente. O ritmo e número dos informativos medrou; a axenda deses informativos máis numerosos cambiou, restándolle importancia á política e mailas noticias internacionais e centrándose máis en historias ou sucesos que permitisen “momentos” de implicación emocional por parte dos telespectadores ordinarios (Boyer, 1989); a contratación e promoción de xornalistas foi dando cada vez máis importancia á condición de actor televisivo, máis cá experiencia tradicional na consecución e análise da información. Os documentais desapareceron das emisións televisivas das grandes cadeas, substituídos por programas informativos de entretemento (“news magazine programmes”) que mesturaban as “noticias duras” e sucesos con historias orientadas ó entretemento, programas que son cada vez máis o produto principal das seccións de informativos das grandes cadeas.

A comercialización no mundo

O patrón exacto do cambio varía considerablemente dunha rexión a outra; porén, os xornalistas poden apreciar forzas similares en boa parte do mundo: a multiplicación de canles de televisión, incluída a competición dos servizos de noticias globais, combinada coa desregulación e decote coa privatización das industrias televisivas, levou nos máis dos países a un cambio cara a formas de noticias televisivas máis orientadas cara ó mercado. En Europa occidental, as presións do mercado comezaron a se deixar sentir cando se lanzaron as segundas e terceiras canles das televisións públicas, acelerándose logo dramáticamente coa introdución das emisións de televisión comercial nos anos oitenta e noventa. Na Europa do leste e no que foi a Unión Soviética, os sistemas estatais cambiaron dramaticamente e pasaron a ser de propiedade privada e economicamente dependentes dos mercados publicitarios. Mesmo en China, onde a televisión segue a estar so control estatal, as reformas mercantís das empresas estatais e a presenza da televisión global introduciu un grao significativo de comercialización (Zhao, 2000). No mundo árabe, a proliferación de canles comerciais por satélite durante os anos noventa transformou as informacións televisivas (Ayish, 2002). En América Latina, aínda que a televisión foi nomeadamente financiada pola publicidade e decote de propiedade privada durante moito tempo, a competición intensificouse en xeral durante os anos oitenta e noventa. En todos estes casos (e en moitos outros polo mundo adiante) a presión para incrementa-las cotas de pantalla e mailos ingresos por publicidade conforman a produción de noticias televisivas, desprezando as culturas informativas anteriores, máis conformadas polos criterios do control político ou do servizo público.

O estilo común das noticias comerciais de televisión

A comercialización das noticias de televisión asóciase con moitos elementos de forma e contido que son similares por todo o mundo adiante (debido en parte, abofé, á difusión global dos modelos que se xeraran en certos países –nomeadamente nos Estados Unidos de América mais tamén, por exemplo, en Australia, que foi pioneira no desenvolvemento das noticias de televisión “tabloide”). As noticias televisivas danse a un ritmo máis rápido e as tomas de declaracións verbais fanse cada vez máis breves. As noticias fanse máis visuais. A presentación faise máis persoalizada, con “presentadores” habituais que decote desprazan os lectores de noticias relativamente anónimos, e que adoito se convirten en celebridades. As noticias fanse máis narrativas e máis interpretativas. As formas de reportaxe pasivas e estrictamente informativas, nas que os xornalistas anuncian o acontecemento e deixan a interpretación ós actores políticos, dá paso a

formas nas que o xornalista é activo en calidade de narrador e intérprete. En moitos casos, os xornalistas presentaríanse eles propios a xeito de portavoces do cidadán común, expresando opinións que teñen por propias do común da xente: simpatía polas vítimas dunha traxedia, pomos por caso, ou indignación perante a corrupción e mailo crime. As noticias collen decote un ton populista, salientando cada vez máis os segmentos nos que se escoitan declaracións de xente da rúa que pretenden ser *vox populi* e cun ton crítico cara ós representantes do goberno e ás veces cara a outros detentadores do poder. É típico que medre a cobertura de escándalos e casos de corrupción.

Coa comercialización, a axenda informativa tende a cambiar da política cara a tópicos máis lixeiros, incluídas noticias sobre celebridades e a chamada cultura de masas, preocupacións pola vida cotiá e tópicos sensacionalistas da caste dos accidentes e os crimes. Decae a cobertura internacional. A cobertura de crimes medra adoito de maneira moi salientable. En México, poño por caso, a cobertura de crimes medrou dun cinco por cento nos informativos do serán do ano 1994 ó vinte e dous por cento nos anos 1998 e 1999 a consecuencia da introdución dun competidor da emisora informativa dominante (Hallin, 2000b). Winston (2002) informa de cifras moi similares nas noticias de televisión británicas, comparando os anos 1991 e 1975. O incremento na cobertura de crimes débese en parte á proliferación en moitos países de programas de entretemento e información (“news magazine shows”) que se centran nese tipo de material. Tales programas contribuíron ós cambios nas noticias televisivas de distintas maneiras, pomos por caso, introducindo estilos máis emocionais e carregados de opinión á hora de informar, usando música e imaxes alteradas por ordenador e outros procesos cinematográficos clásicos para eleva-la emoción. Hai outras formas de entretemento informativo que tamén tiveron influencia significativa: a medra dos programas de trécola, poño por caso, contribuiu á énfase crecente dos segmentos de “*vox populi*”.

Consecuencias

Abríronse moitos debates verbo das consecuencias destes cambios, nomeadamente no que atinxe ó papel da televisión na esfera pública democrática. En países nos que a democracia representativa aínda era forte, era ese o papel que se subliñaba ó principio da historia da televisión. É isto especialmente certo no caso do sistema europeo de televisión e noutros lugares nos que as emisións públicas eran fortes: facilitalo debate político e espallar información eran os obxectivos fundamentais das noticias televisivas. Mesmo no caso dos Estados Unidos de América, a cultura do profesionalismo xornalístico salientaba este papel. O comercialismo implica un cambio cara a concepción das audiencias a xeito de consumidores, máis do que a xeito de cidadáns, e abofé que podería depreza-lo papel que xoga a televisión na esfera pública. O patrón común de decadencia na información política e o feito de que as noticias desapareceran agora do horario de máxima audiencia canxan con esta interpretación (pomos por caso que en Gran Bretaña ITV cancelou o program *Noticias das dez* e cambiou de horario o principal programa informativo para situalo as seis e media da tarde).

Sexa como for, os patróns ou modelos de cambio non son plenamente coherentes, nin sinxelos. En países nos que as emisións estiveron tradicionalmente so o control do estado –directa ou indirectamente– a introdución da televisión comercial ou de máis competición no mercado da televisión dá decote a oportunidade de máis pluralismo e independencia. Foi certo no caso da introdución da televisión comercial macrorrexional no mundo árabe, por exemplo, secomasí en México, onde a competición –no contexto da democratización do sistema político– forzou á compañía de televisión dominante, Televisa, a se distanciar do partido que gobernou en México ata o ano 2000. Mesmo no caso dos sistemas nos que as emisoras de televisión (quer públicas, quer privadas) eran independentes do control político, hai debate substancial verbo das consecuencias da comercialización. As formas máis temperás de televisión caracterizáranse decote por se centrar na axenda e puntos de vista dos actores políticos institucionalizados e pouco máis, nalgúns casos os cambios na axenda informativa poden considerarse como aberturas da esfera pública a cuestións previamente excluídas, moitas das cales teñen a ver coa coas “políticas da vida cotiá” (poño por caso, o coidado dos nenos, a sexualidade, certos tipos de cuestións de saúde). Noutros aspectos, a axenda informativa está claramente distorsionada, moi nomeadamente na atención masiva ó crime e que caracteriza a información televisiva en moitos países.

A política tamén se ve afectada, para mellor ou peor, polo feito de que a televisión non comercial adoitaba conceder tempo a diferentes forzas políticas segundo fórmulas de criterio político, pomos por caso a da representación proporcional. Coa comercialización, os xornalistas de televisión usan criterios máis arbitrarios e conceden tempo a políticos máis rechamantes, máis dramáticos ou máis sofisticados na

arte das relacións públicas. A televisión ten máis influencia no balance do poder político; e a conseguinte influencia do criterio do mercado na política probablemente alente un estilo político máis persoalzado e menos ideolóxico, centrado no atractivo dos líderes dos partidos e non dirixido a unha masa de consumidores de política desinteresados. Alá onde as noticias de televisión estaban políticamente controladas ou aliñadas, a comercialización tende a prover o recurso básico e un incentivo de mercado para a abandona-los lazos políticos específicos. Porén, non leva necesariamente á “obxectividade”, que se asocia a unha ética profesional da “responsabilidade social”, nin evita que as organizacións mediáticas tomen parte cando consideran que ese é o seu interese. A comercialización tamén suscita cuestións verbo da ética profesional. Alá onde o control estatal foi forte, leva ás veces á que haxa máis profesionalización, segundo as organizacións informativas van competindo pola credibilidade da audiencia. Sexa como for, tamén leva á corrupción –problema grave, pomos por caso, en China e nos territorios que formaran a Unión Soviética, onde a comercialización significa adoito vernder publicidade favorable. Alá onde o profesionalismo dos xornalistas adoitou ser forte, o incremento da comercialización xerou moitas tensións verbo da ética profesional, na medida en que os xornalistas se sentiron presionados a facer que as noticias tivesen un ton máis sensacionalista, a se apartar das normas de obxectividade, a invadi-la privacidade dos políticos e os cidadáns ordinarios, e a promover tódolos outros intereses económicos da corporación que lles dá emprego, facendo publicidade de programas de entretemento, pomos por caso.

Lecturas recomendadas

Franklin, Bob (1997), *Newzak and News Media*, Londres: Arnold.
Hallin, Daniel C. (2000^a), “Commercialism and Professionalism in the American News Media” e J. Curran e M. Gurevitch (eds.), *Mass Media and Society*, Londres: Arnold (3^a ed.).

BIBLIOGRAFÍA

Ayish, M. I. (2002) “Political Communication on Arab World Television: Evolving Patterns”, *Political Communication*, vol. 19, n. 2, pp. 137-154.
Boyer, P. J. (1989), *Who Killed CBS?*, Nova York: St. Martin’s Press.
Hallin, D. (2000b), “La Nota Roja: Popular Journalism and the Transition to Democracy in Mexico” en Colin Sparks e John Tulloch (eds) *Tabloid Tales*, Londres: Rowman & Littlefield.
Papathanassopoulos, S. (1999), “The Effects of Media Comercialization on Journalism and Politics in Greece”, *The Communication Review*, vol. 3, n. 4, pp. 379-402.
Winston, B. (2002), “Towards Tabloidization: Glasgow Revisited, 1975-2001”, *Journalism Studies*, vol. 3, n. 1, pp. 5-20.
Zhao, Y. (2000), “Watchdogs on Party Leashes? Contexts and Implications of Investigative Journalism in Post-Deng China”, *Journalism Studies*, vol. 1, n. 4, pp. 577-97.